

Кримінальний процес та криміналістика

УДК 343.985:577.21:341.48

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18670120>

Особливості проведення молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування воєнних злочинів

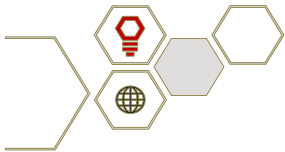
Войчишена Марина Вадимівна,

доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Донецького державного університету внутрішніх справ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-1854-3631>

Прийнято: 19.01.2026 | Опубліковано: 31.01.2026

Анотація: Статтю присвячено вивченню особливостей призначення молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування воєнних злочинів. Відзначено, що висновки судової експертизи є доказами, які визнаються на міжнародному рівні та сприяють притягненню осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів до кримінальної відповідальності. Молекулярно-генетична експертиза має істотне значення для розслідування воєнних злочинів, зокрема, встановлення осіб загиблих та зниклих безвісті в результаті вчинення воєнних злочинів.

Метою статті є вивчення особливостей проведення молекулярно-генетичної експертизи. Для досягнення наукового результату поставлено такі цілі та завдання: 1) окреслити завдання та значення молекулярно-генетичної експертизи у кримінальному провадженні; 2) визначити об'єкти, що надаються на дослідження експертові для проведення молекулярно-генетичної експертизи; 3) розкрити питання, що ставляться на вирішення експерта.

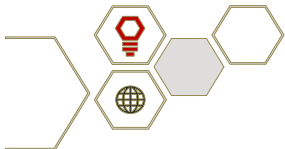

Методологію дослідження склали загальнонаукові методи (аналіз та синтез, узагальнення), а також спеціально-юридичні методи (порівняльно-правовий, формально-юридичний, системно-правовий).

Встановлено, що об'єктами молекулярно-генетичного дослідження є ДНК, отримана із біологічного матеріалу людини, до якого належить кров, слина, волосся, нігті, сперма, потожирові виділення, епітелій, тканини внутрішніх органів, фрагменти кісток та інші біологічні зразки, які є придатними для виділення ДНК. У разі необхідності ідентифікації осіб, загиблих в результаті вчинення воєнних злочинів на дослідження надається біологічний матеріал, вилучений у ході огляду або ексгумації трупа або фрагментів тіла загиблої особи, а також порівняльні зразки, які отримуються від ймовірних близьких родичів загиблої особи або вилучаються з предметів, якими особа користувалась за життя.

Зроблено висновок, що молекулярно-генетична експертиза є сучасним засобом криміналістичної техніки, що сприяє дослідженню біологічного матеріалу з метою встановлення обставин, що мають значення для розслідування. Молекулярно-генетична експертиза дозволяє отримати доказову інформацію, яка підтверджує вчинення масових вбивств, встановлення осіб загиблих та зниклих безвісті в результаті вчинення воєнних злочинів, а також визначення приналежності окремих частин тіл, виявлених на місці масових поховань або обстрілів цивільних об'єктів.

Ключові слова: досудове розслідування, воєнні злочини, судова експертиза, молекулярно-генетична експертиза, криміналістичне забезпечення.

Peculiarities of conducting molecular genetic examination during the investigation of war crimes

Maryna Voichyshena,

PhD in Law,

Senior Lecturer, Department of Criminal Procedure and Criminology

Donetsk State University of Internal Affairs, Ukraine,

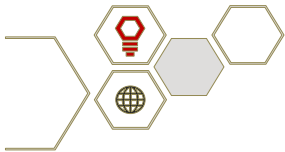
<https://orcid.org/0000-0002-1854-3631>

Abstract: The article is devoted to the study of the features of the purpose of molecular genetic examination during the investigation of war crimes. It is noted that the conclusions of the forensic examination are evidence that are recognized at the international level and contribute to bringing persons guilty of committing war crimes to criminal liability. Molecular genetic examination is of significant importance for the investigation of war crimes, in particular, the identification of persons killed and missing as a result of committing war crimes.

The purpose of the article is to study the features of conducting molecular genetic examination. To achieve a scientific result, the following goals and objectives were set: 1) to outline the tasks and significance of molecular genetic examination in criminal proceedings; 2) to determine the objects provided for research to the expert for conducting molecular genetic examination; 3) to reveal the issues that are put forward for the expert to resolve.

The research methodology consisted of general scientific methods (analysis and synthesis, generalization), as well as special legal methods (comparative legal, formal legal, systemic legal).

It was established that the objects of molecular genetic research are DNA obtained from human biological material, which includes blood, saliva, hair, nails, sperm, sweat secretions, epithelium, tissues of internal organs, bone fragments and other biological samples that are suitable for DNA extraction. In the event of the

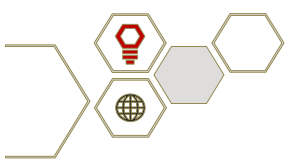

need to identify persons who died as a result of war crimes, biological material removed during the examination or exhumation of the corpse or body fragments of the deceased person, as well as comparative samples obtained from probable close relatives of the deceased person or removed from objects that the person used during his life, is provided for research.

It is concluded that molecular genetic examination is a modern means of forensic technology that contributes to the study of biological material in order to establish circumstances that are important for the investigation. Molecular genetic examination allows obtaining evidentiary information that confirms the commission of mass murders, the identification of persons killed and missing as a result of war crimes, as well as determining the belonging of individual body parts found at the site of mass graves or shelling of civilian objects.

Keywords: pre-trial investigation, war crimes, forensic examination, molecular genetic examination, forensic support.

Постановка проблеми. В умовах триваючого міжнародного збройного конфлікту протягом 2022–2026 років в Україні вчинено тисячі воєнних злочинів, розслідування яких покладено на правоохоронні органи, зокрема Офіс Генерального прокурора, Службу безпеки України та Національну поліцію, які забезпечують виявлення, фіксацію та розслідування воєнних злочинів, а також притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили. Однак, розслідування воєнних злочинів характеризується певною специфікою, зокрема складністю у збиранні доказів у зв'язку із проведенням бойових дій або обмеженою кількістю доказового матеріалу на деокупованих територіях. Одним із ключових способів одержання достовірних доказів є призначення та проведення судових експертиз, які сприяють формуванню доказової бази та отриманню обґрунтованої інформації щодо обставин вчинення воєнних злочинів. До таких обставин належить ідентифікація осіб загиблих та зниклих безвісті в результаті вчинення воєнних злочинів, що є

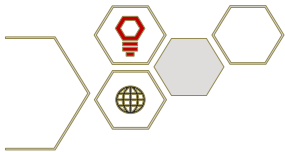
можливим за результатами проведення молекулярно-генетичної експертизи, а тому актуальним є вивчення особливостей призначення та проведення вказаної експертизи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи під час досудового розслідування досліджувались такими науковцями як Є. М. Войтович, А. Г. Вуйма, П. П. Давидюк, Ю. Ю. Іншеков, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук, І. В. Клименко, Р. С. Костенко, І. Ю. Костіков, В. В. Марійко, С. В. Мартиненко, І. І. Пелешко, С. І. Перлін, І. В. Пирогов, Д. Р. Степанюк, В. В. Топчій, Ю. В. Щербаков, М. Ю. Якимчук та ін.

Зокрема, сучасний стан та особливості проведення молекулярно-генетичних досліджень у кримінальному провадженні вивчені Д. Р. Степанюком та Р. С. Костенком [1; 2], І. В. Пирогом [3], П. П. Давидюком, І. І. Пелешком, М. Ю. Якимчуком [4], а особливості здійснення та реалізації молекулярно-генетичної експертизи в кримінальному процесі в умовах воєнного стану розкриті В. В. Топчієм [5], І. Ю. Костіковим, В. В. Марійко, Ю. В. Щербаковою [6], Є. М. Войтовичем, Ю. Ю. Іншековою [7].

Методологію дослідження склали загальнонаукові методи (аналіз та синтез, узагальнення), а також спеціально-юридичні методи (порівняльно-правовий, формально-юридичний, системно-правовий).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Молекулярно-генетична експертиза має істотне значення для розслідування воєнних злочинів, зокрема, встановлення осіб загиблих та зниклих безвісті в результаті вчинення воєнних злочинів, а також підтвердження фактів масових вбивств на деокупованих територіях, що і зумовлює специфіку проведення цієї експертизи. Зважаючи на те, що на дослідження експертів надаються об'єкти, які містять ДНК, а саме біологічні зразки трупів та порівняльні зразки з метою ідентифікації особи, що зумовлює необхідність проведення ряду процесуальних та слідчих (розшукових) дій, а саме: ексгумації або огляду

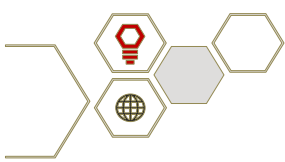

трупа та отримання порівняльних зразків для проведення експертизи. Крім того, не зважаючи на значення молекулярно-генетичної експертизи для розслідування, досі не визначеним залишається її місце у системі судових експертиз, так як молекулярно-генетичну експертизу відносять як до біологічної, так і судово-медичної експертизи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення особливостей проведення молекулярно-генетичної експертизи. Для досягнення наукового результату поставлено такі цілі та завдання: 1) окреслити завдання та значення молекулярно-генетичної експертизи у кримінальному провадженні; 2) визначити об'єкти, що надаються на дослідження експертові під час проведення молекулярно-генетичної експертизи; 3) розкрити питання, що ставляться на вирішення експерта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Судова експертиза у кримінальному провадженні є способом дослідження слідів, речових доказів, аналізу обстановки вчинення кримінального правопорушення та перевірки показань учасників кримінального провадження. Проведення судових експертиз сприяє формуванню науково-обґрунтованих та об'єктивних висновків щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, які відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України є доказами [8]. Саме тому призначення судових експертиз є обов'язковим при наявності об'єктів, які потребують дослідження та при необхідності встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення

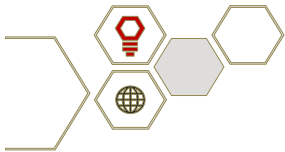
Молекулярно-генетична експертиза є різновидом біологічної експертизи та дослідженням на основі спеціальних знань у галузі молекулярної генетики методами ДНК-аналізу біологічних зразків із метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [9, с. 37]. На сьогодні молекулярно-генетична експертиза призначається під час розслідування воєнних злочинів, зокрема у разі виявлення масових поховань на деокупованих територіях та встановлення фактів вчинення воєнних злочинів.

Складність розслідування вказаних злочинів полягає у необхідності екстугмації виявлених тіл та ідентифікації осіб потерпілих, що здійснюється за допомогою молекулярно-генетичної експертизи. Крім того, дана експертиза проводиться і при необхідності ідентифікації невпізнаних трупів, встановлення приналежності окремих частин тіл, виявлених на місці масових поховань або обстрілів цивільних об'єктів.

До типових завдань судової молекулярно-генетичної експертизи належать такі: встановлення генетичних ознак (ДНК-профілю) зразків біологічного матеріалу людини; встановлення походження (збігу генетичних ознак) або виключення походження сліду від конкретної особи; визначення, чи залишені біологічні сліди на різних місцях вчинення злочинів однією особою (шляхом порівняння за регіональною та центральною базами); встановлення наявності генетичних ознак конкретної особи в змішаних слідах біологічного походження (наприклад, при зґвалтуванні); ідентифікація розчленованого трупа (шляхом порівняння генетичних ознак, отриманих із різних окремих частин трупа); ідентифікація невпізнаних трупів і жертв катастроф; установлення або спростування факту біологічного батьківства або материнства у випадках викрадення, заміни дітей, спірного батьківства; встановлення або спростування факту біологічної спорідненості за чоловічою лінією (за Y-хромосомою); установлення або спростування факту біологічної спорідненості за материнською лінією (за мтДНК) [9, с. 38]. Виходячи із завдань молекулярно-генетичної експертизи, слід зауважити, що вона є сучасним засобом криміналістичної техніки, що забезпечує дослідження біологічних слідів з метою ідентифікації особи, встановлення приналежності слідів біологічного походження певній особі та біологічної спорідненості.

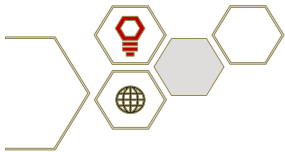
Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження є ядра ДНК (ДНК, розташована в ядрі клітини), отримана із біологічного матеріалу людини [10]. До біологічного матеріалу, який надається на дослідження належить кров, слина, сперма, потожирові виділення, епітелій, тканини внутрішніх органів,

фрагменти кісток та інші біологічні зразки, які є придатними для виділення ДНК.

Молекулярно-генетична експертиза проводиться в експертних установах Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) та Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України). В судово-експертних установах МОЗ України молекулярно-генетичні дослідження проводяться як різновид судово-медичної експертизи. У Головному Бюро судово-медичної експертизи МОЗ України, Одеському, Дніпропетровському обласному і Київському міському бюро судово-медичної експертизи функціонують відділення судово-медичної генетики. Проте дане питання також не має належного нормативно-правового регулювання. Експертні установи системи МВС України мають найбільш широкую мережу лабораторій судової генетики. Зокрема, молекулярно-генетична експертиза проводиться фахівцями Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України в Київській, Харківській, Вінницькій, Запорізькій, Львівській, Миколаївській, Івано-Франківській областях. Здійснюються заходи, спрямовані на розширення цієї мережі. Це є цілком логічним, оскільки функції з ведення автоматизованих криміналістичних обліків генетичних ознак людини виконують саме експертно-криміналістичні підрозділи МВС України [11, с. 128].

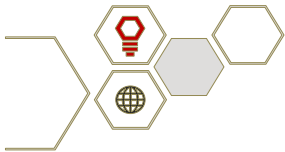
Слід зазначити, що одним із прикладів спеціальної криміналістичної техніки в галузі дослідження ДНК науковці називають апарат ANDE 6С, який є на криміналістичному озброєнні у правоохоронних органів України. Завдяки пристрою можливо виділити ДНК-профіль та надалі встановити особу у досить короткий час. Вони мають значні перспективи використання при розслідуванні воєнних злочинів, серед яких не тільки випадки встановлення осіб, загиблих під час обстрілів цивільних об'єктів, тіл, знайдених у місцях масових поховань, а й для використання у кримінальних провадженнях, не

пов'язаних з воєнними діями [12, с. 688]. Однак, науковцями наголошується увага на тому, що дослідження, які проводять спеціалісти-криміналісти на цьому обладнанні, є перевірочними. Це дозволяє швидко встановити ймовірну приналежність трупів та їх частин певним особам, що є дуже корисним для розслідування випадків масових жертв, наприклад від артилерійських і авіаційних обстрілів. Але такі дослідження не замінюють судову молекулярно-генетичну експертизу, яка має призначатися для остаточного вирішення ідентифікаційних завдань [13, с. 380].

Під час досудового розслідування проведення молекулярно-генетичної експертизи здійснюється за клопотанням слідчого та вимагає надання на дослідження експерта біологічних зразків. Зразки виявленого трупа або частин трупа відбираються експертом під час ексгумації тіла або його огляду. Придатними для проведення експертизи зразками є біологічний матеріал, який містить ДНК людини, а саме: кров, волосся з коренем, кістки, м'язові тканини, зуби, фрагменти внутрішніх органів або шкіри [14, с. 265]. Посмертні зразки від трупів відбирають виключно судово-медичні експерти. Який саме зразок доцільно відібрати вирішується судово-медичним експертом залежно від стану виявленого трупа (його частин). Якщо труп має гнилісні зміни, для ДНК-аналізу варто надавати найменш змінені тканини. Щодо скелетованих трупів пріоритет надається: з голови – зубам, щелепам, скронеvim кісткам, з тулубу – кісткам тазу, з нижніх кінцівок – стегновим, великогомілковим і пліснoвим кісткам [13, с. 382]. При цьому необхідно пам'ятати про те, що вилучення таких слідів та їх транспортування має забезпечити їх максимальне збереження та придатність для подальшого дослідження.

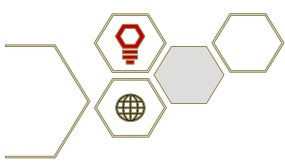
Пакування об'єктів біологічного походження повинно забезпечувати збереження об'єктів, мінімальне їх псування, пошкодження та забруднення іншими об'єктами при транспортуванні та зберіганні, та запобігання можливості підміни чи втрати речових доказів. Для об'єктів біологічного походження найкращим типом пакування є пакування у паперові конверти та

коробки, в середині яких є рух повітря та не створюється конденсат, тобто на відміну від пакування у поліетиленові пакети не утворюється повністю герметична система, яка є ідеальним місцем для розмноження мікроорганізмів [15, с. 79]. Для проведення молекулярно-генетичного дослідження тканин, органів та кісток найкращим вибором є транспортування та зберігання об'єктів в замороженому стані без будь-якого розморожування об'єктів, яке несприятливо позначається на стані ДНК. Тому слідчі, які організовують транспортування об'єктів на дослідження, повинні враховувати, що заморожування зразків доцільно тільки за умови, що матеріал в дорозі буде зберігатися при низьких температурах та без розморожування. Якщо цю умову забезпечити не можливо, то рекомендується транспортувати зразки в охолодженому стані, але без заморожування [15, с. 80].

З метою ідентифікації особи на дослідження надається біологічний матеріал, вилучений у ході огляду або ексгумації трупа або фрагментів тіла загиблої особи, а також порівняльні зразки, які отримуються від ймовірних близьких родичів загиблої особи або вилучаються з предметів, якими особа користувалась за життя.

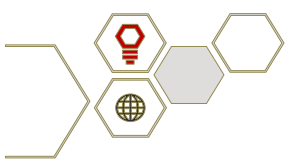
Найбільш простим і надійним способом отримання біологічного матеріалу від близьких родичів загиблого для проведення дослідження є відібрання зразків букального епітелію (клітин слизової оболонки ротової порожнини) за допомогою аплікатору (ватної палички). Для даних цілей аплікатором робиться мазок внутрішньої частини щоки особи, у якій відбираються зразки. Відтак процедура відбору є абсолютно безболісною та неінвазивною (без застосування голок чи будь-якого медичного інструменту) [10]. Окрім букального епітелію, отриманого від родичів особи можуть бути наданий на дослідження будь-який біологічний матеріал близьких родичів (кров, слина, сперма, епітелій, волосся, нігті тощо). Прижиттєві зразки ДНК загиблої особи можуть бути отримані з таких побутових предметів, якими

користувалась виключно загибла або безвісті зникла особа, а саме: зубна щітка, гребінець, бритва, натільний одяг, рушник.

Виходячи з того, що одним із завдань молекулярно-генетичної експертизи під час досудового розслідування є ідентифікація особи, до переліку типових питань, що ставляться на вирішення експерта під час проведення молекулярно-генетичної експертизи належать такі:

- 1) Чи є кров людини на об'єкті, наданому на дослідження?
- 2) Чи можна виділити ДНК-профіль з виявленої крові людини?
- 3) Чи співпадає він з ДНК-профілем особи, чий зразок надано?
- 4) Чи можна виділити ДНК-профіль з виявлених слідів крові людини?
- 5) Чи співпадає він з ДНК-профілем особи, чий зразок надано?
- 6) Чи є клітини на об'єкті, наданому на дослідження?
- 7) Чи можна виділити ДНК-профіль з виявлених клітин?
- 8) Чи співпадає він з ДНК-профілем особи, чий зразок надано?
- 9) Чи можна виділити ДНК-профіль з виявлених клітин?
- 10) Чи співпадає він з ДНК-профілем особи, чий зразок надано?
- 11) Чи є надані об'єкти волоссям людини?
- 12) Якщо так, то чи придатне воно для проведення молекулярно-генетичного дослідження ядерної ДНК?
- 13) Якщо так, то чи співпадає ДНК-профіль встановлений на об'єктах з ДНК-профілем особи, чий зразок надано?
- 14) Чи можна виділити ДНК-профіль з виявлених клітин?
- 15) Чи співпадає він з ДНК-профілем особи, чий зразок надано?
- 16) Чи є на наданих об'єктах сперма?
- 17) Чи є на наданих об'єктах клітини з ядрами та (або) кров?
- 18) Якщо так, то чи можна виділити ДНК-профіль з виявлених сперми, клітин та (або) крові?
- 19) Чи співпадає він з ДНК-профілями особи, чиї зразки надано?

20) Чи можна виділити ДНК-профіль з виявлених сперми та (або) клітин, крові людини?

21) Чи співпадає він з ДНК-профілями особи, чиї зразки надано? [16].

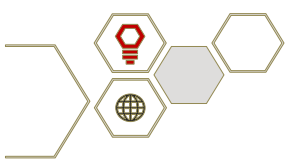
Вирішення вказаних питань під час проведення молекулярно-генетичної експертизи надає можливість встановити наявність в наданих на дослідження об'єктах матеріалів біологічного походження та можливості виділення з них ДНК з метою ідентифікації особи.

Висновки. Отже, молекулярно-генетична експертиза є сучасним засобом криміналістичної техніки, що сприяє дослідженню біологічного матеріалу з метою встановлення обставин, що мають значення для розслідування воєнних злочинів. Молекулярно-генетична експертиза дозволяє отримати доказову інформацію, яка підтверджує вчинення масових вбивств на деокупованих територіях, встановлення осіб загиблих та зниклих безвісті в результаті вчинення воєнних злочинів, а також визначення приналежності окремих частин тіл, виявлених на місці масових поховань або обстрілів цивільних об'єктів.

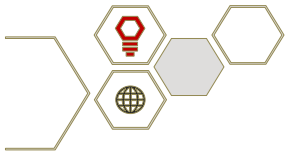
Крім того, висновки судової експертизи є доказами, які визнаються на міжнародному рівні та сприяють притягненню злочинців до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Степанюк Д. Р., Костенко Р. С. Правові аспекти проведення молекулярно-генетичних досліджень у кримінальному провадженні // Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2025. № 3. С. 193–201. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2025.3.21>
2. Степанюк Р. Л. Експрес-аналіз ДНК у розслідуванні кримінальних правопорушень // Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 2. С. 247–254. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-247-254>

3. Пиріг І. В. Організація проведення молекулярно-генетичних досліджень і використання їх результатів під час розслідування // Європейський правничий часопис. 2025. № 6–7. С. 171–181. DOI: [https://doi.org/10.36919/3041-1149\(Print\).6-7.2025.171-181](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.171-181)
4. Давидюк П. П., Пелешок І. І., Якимчук М. Ю. Сучасний стан розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. № 75, ч. 2. С. 171–176. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.27>
5. Топчій В. В. Молекулярно-генетична експертиза в кримінальному процесі в умовах воєнного стану // Ірпінський юридичний часопис. 2024. № 4 (17). С. 245–251. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.4\(17\).2024.245-251](https://doi.org/10.33244/2617-4154.4(17).2024.245-251)
6. Костіков І. Ю., Марійко В. В., Щербакова Ю. В., Мартиненко С. В. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми // Криміналістичний вісник. 2023. № 1 (39). С. 11–26. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-10>
7. Войтович Є. М., Іншекова Ю. Ю. Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування насильницького зникнення людини // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2025. № 88, ч. 3. С. 215–221. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.32>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058151.pdf>
10. ДНК-дослідження / Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. URL: <https://ndekc.zp.ua/p/41-dnk/index.html>

11. Перлін С. І. Становлення та розвиток молекулярно-генетичної експертизи в Україні // Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2019. С. 127–129. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/44.pdf
12. Тетерятник Г. К., Бех О. В., Одажиу Ю. М. Розслідування воєнних злочинів: окремі теоретико-прикладні питання // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 686–688. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/161>
13. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / І. В. Клименко та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Право, 2024. 432 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/4d8a5fcd-ce4f-4673-9f31-ade051e082af>
14. Войчишена М. В. Судові експертизи під час розслідування воєнних злочинів: види і значення // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. № 92, ч. 4. С. 262–268. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/01/92-part-4.pdf>
15. Зюбрій С. О., Ярошук А. Л. Молекулярно-генетична експертиза: особливості роботи з деградованим біологічним матеріалом // Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2018. С. 79–81. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/35.pdf
16. Види судових експертиз, які проводяться у лабораторії біологічних досліджень, та питання, які вони вирішують : інформ. лист / Держ. наук.-дослід. експертно-криміналістичний центр МВС України, Київський НДЕКЦ МВС України. URL: https://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/02/Інф.лист_ДНК-2017.pdf